

ВЛАДИМИР СВИНТИЛА
РУКНАЛИ СА МИ СЕДЕМ
ЧУЧУРА

chitanka.info

Отец Герасим и отец Никодим бяха единствените монаси в братството. Освен тях в манастира живееше и икономът, който пък беше инвалид, с един крак, и се движеше с патерици — за работа не ставаше.

А отец Герасим и отец Никодим бяха скарани от двадесет и пет години, та не си говореха помежду си. Излизаха заедно на работа: и в овощната градинка, и да орат малкото манастирски ниви. Но работеха мълчешката и без да се поглеждат в очи. Тайната на тяхното скарване лежеше дълбоко зазидана в сърцата им, но за външния наблюдател тя не бе недостъпна, нито неоткриваема.

Просто на просто отец Герасим бе високообразован човек, а отец Никодим бе малограмотен селянин. И на двамата им се искаше расото да ги изравни и да ги направи братя во Христе. Но образоваността, културата ги разделяха. Очевидно е, че образованият не може да стане брат на простака, та дори да се касае за такава важна работа, каквато е братството во Христе.

Обединяваше ги двамата братя общото християнско рвение, а ги разделяше правописът и познаването на старобългарския. Защото отец Герасим четеше свободно дори трудното Асеманово евангелие, пък отец Никодим сричаше и новобългарския превод на Новия завет, издание на Патриаршията.

Двамата ми се сърдеха, че аз долавям причината на сръдната им. Но аз не бях виновен, че я долавям.

Обичах да седна с отец Герасима до старата чешма при манастира, от която течеха седем чучура. Обичах да чувам песента на чешмата и да слушам мъдрите слова на стария монах, който преди тридесет години бил библиотекар на Рилския манастир, а после на синодалната библиотека и пазител на ръкописите, а преди петдесет и повече същият отец Герасим бил офицер от лейбгвардейския конен полк на Фердинанд.

Отец Герасим бе повторил горе-долу историята на отец Зосима от „Братя Карамазови“, без да подозира това. Като офицер се влюбил в една дама, която била годеница на някакъв голям търговец и акционер, но не знаей какви си акционерни дружества, с основен и резервен капитал. Това било в епохата на дуелите и търговецът или акционерът като обиден извикал отец Герасим на дуел и понеже бил обиденият, имал правото да стреля пръв. Акционерът стрелял, но нито убил, нито

ранил офицера. А офицерът не стрелял, защото бил отличен стрелец и с положителност щял да убие своя конкурент. Затова поручик Николов, отец Герасим, гръмнал във въздуха. С това пък той не защитил честта на своя полк и въобще влязъл в някакви непоправими противоречия със своето общество, което не търпяло мисълта, че един офицер може и да не бъде убиец. Накъсо казано, отец Герасим, който бил почитател на Толстоя^[1], намерил, че е добре да бъде последователен на убежденията си, и станал монах. Като духовно лице, при него след години идвала да се изповядва жената, заради която той се покалугерил. Но тя намерила у този човек вече не кавалера, когото познавала, а строгия съдник на мирската суета. И тъй като отец Герасим завършил някога и имперската военна академия в Петербург, той бил много полезен с познаването си на руския език. Бързо станал много добър познавач на църковнославянския и на старобългарския и живееше с трудовете на Милетич и на Ягич в ръцете. Знаеше всеки български документ от „Азбучна молитва“, „За буквите“ и „Изборно евангелие“ до Софронието. В негово лице нашето общество беше загубило един отличен славист, който спасяваше душата си в малкия манастир, отглеждаше прекрасни овошки и отлични пчели, вареше ракия от джанки, сини сливи, дренки, ябълки и от каквото даде господ и мълчеше злобно пред лицето на единствения си събрат, простака отец Никодим.

Като ги гледах двамата, разбрах, че най-малко мир има сред отшелниците, което ми се стори във висша степен забележително. Наистина времената се бяха изменили.

Ние обичахме да седнем с отец Герасим на пейката до старата чешма и под лъчите на топлото есенно слънце и нейния ромон да говорим за стародавни неща.

За това, как от Далечния север са дошли воините на Испериха, как Борис-Михаил е покръстил народа и въвлякъл България в световноисторическите процеси и за всичко, което е станало след това. Говорехме за монаси, подвижници, граматници, хайдути, войводи, възрожденски философи и учени, за великия Берон и за така слабо известния Евгени Булгарис. И млъквахме само когато сенките ставаха толкова дълги, че отец Никодим ставаше да бие клепалото.

Веднъж попитах отец Герасима кога е строен манастирът.

— Обителта е нова — каза бившият лейбгвардейски офицер. — Два века от нея по-стара е чешмата, която е строена през 1680. Манастирът е правен след Освобождението върху основите на средновековен манастир, отдавна разрушен. Мястото било хубаво, приятно и братята се заселили. При това съвсем наблизко до чешмата, да слушат денонощния ѝ ромон.

— Откъде знаете, че чешмата е строена в края на XVII век?

— Има строителен надпис. Аз го дигнах в мазето, за да не го счупят или повредят туристи или неграмотни овчарчета. А от местни хора научих и историята на самата чешма.

Историята е доста примечателна.

Чешмата оставил бан Станимир, а майстор бил уста Пройко. Бан Станимир и жена му оставили на селската черква едно ръкописно евангелие от XVII в. и един „Осмогласник“ от същото време, ще рече били ктитори. И тази чешма банът съградил отделно, може би след смъртта на жена си. Надписът е почти на новобългарски и гласи: „На мястото на древна слава съградих да пият минаващите благодатна вода, аз, бан Станимир, последният от бановете, защото господ не ме надари с челяд.“

В селското гробище е техният двоен гроб. Величествено болярско погребение, каквито са останали само във Видинско или в Банат. Огромен каменен кръст с виещите се растения и птици, издялани на него.

Много се е спорило по въпроса, къде е изчезнало българското болярство, което е оставило следи горе-долу до XVIII столетие. Аз смятам, че болярите са изчезнали следствие на ранната промишлена революция — появяването на развитите занаяти и на манифактурата. Железарите, медникарите, абаджиите са били тези, в които са почнали да се съсредоточават парите и икономическата мощ. Старите банове и боляри са мрели в неизвестност, пометени от бедността. И като ме погледна, старецът каза ясно:

— Икономическата смърт е смърт без възкресение.

Явно той си беше спомнил нещо от своето светско образование.

— Може да са играли роля и факторите на израждането. Но сигурно е, че болярите не са имали пари. Този бан е бил вече от бедните ктитори. Той не е имал пари да построи църква като предците си. Пък вероятно за чешмата е събрал последните си грошове. Беден,

беден, ама все искал нещо да остави, да се отсрами пред света и пред прародителите.

Бан Станимир е бил потомък на болярите, които са били собственици и господари на тези земи. Оттук хей до Еркисия, за която населението помни, че е било древно укрепление. После тази земя я е взел турският султан, който пък настанил спахии. С въздишка гледали болярите как населението почва да носи болярски одежди на празник, вече никакъв закон не им забранявал това, и как селяните тичали да целунат коляното на яздейция спахия. А на болярина коляно вече никой не целувал.

Както изглежда, султанът не посегнал на всички имоти на болярите, поне на тукашните. Може би те твърде рано са му признали властта. Заради хлебеца хората са готови на всичко. Или не е така? Май е тъй. Така че смесил се болярският род с простите хора и болярските дъщери се женили за прости орачи и копачи. Нужно е животът да продължи.

Седял на високите си чардаци бан Станимир и гледал през сълзи полетата, които били собственост на дедите му. Помни се, че бановете станали търговци. Такива хора не могат бедно да живеят, не са научени. Но в душиците им тляла надеждата, горял е споменът за загубеното царство.

Майстор Пройко се довякъл тука някъде от Гърция. Казва се, че в Солуна града и дори в Атина бил баш майстор. Чешми правил, мостове дигал, от ония, дето са криви като кобилици. И в нашия край дигнал повече от двадесет моста. Още са живи, но по тях минават само козарчета с козички, че пътят отдавна е отбит и не минава вече през дерето, а пълзи по гънките на планината.

Този Пройко, където ходел, все гледал кой какво строи. Всяка зидария оглеждал. И знаел всяка сграда и всеки мост кой майстор го правил. И толкова разбирал от майсторлъка си, че и джамии дигал, и синагоги строял, и безистени по градовете, че и на някакъв кервансарай работел.

Като вдигнал джамията долу в града, този Пройко имал сън. Явил му се сам пророк Илия и му казал: „Църкви не строиш ти, Пройко, оброчища вдигаш на сатаната“.

Пък по това време много малко църкви се строели. Мъчно давал падишахът ферман за строеж на попка къща, т.е. на църква. Да, ама

пророкът не се интересувал от тези затруднения. Явил се на човека и го обвинил.

Майстор Пройко взел да се пази, да не работи на турците, които и хубаво плащали. Ту е болен, ту другаде го извикали.

Да, ама рекъл тукашният молла Измаил да иде при него.

— Ти какво, уста, за правата вяра труд не си правиш. Да е папаз-еви (църква или попска къща), веднага ще запретнеш ръкави. Я веднага се захващай, че видиш ли го оня бряст, младия. Какъв кол става от него. На тоя кол ще те набия.

Пък набиването на кол било много страшна работа и човекът със сълзи на очи тръгнал отново да вдига стръмните и стройни минарета.

А пък пророкът не го оставя на мира. Все му се явява насън, все го обвинява.

Ходил Пройко за съвет в Бачковския манастир. А там му казали: „Грешен си. Голям грях имаш. Славиш ти поганската вяра, с майсторските си ръце я славиш. Проклет да си!“

Мисли по едно време човекът да се турчи. Така и така за турците работи. Пък то писнали жена му и децата му, дума не дават да се каже. Имал голяма щерка — плашела го, че ще се дави. Сакън, такъв срам да не им навлече.

Мене много ме интересува личността и съдбата на този стар майстор. Имал дарба, а за кого работил? Дарбата му против него отивала. Да скръсти ръце, така да седи — не може! Скитал той покрай проклетата Сцила и триж по-проклетата Харидба. И все от трън, та на глог. Такава била неговата.

Да речем, ще се удави, ще свърши със себе си? А мъките на оня свят, които чакат самоубийците? Оставало му да забегне. Но едно бил куц, друго — мило му било за големите бели камъни, че няма да може повече да ги дяла. Живот ли е за майстора животът без длетото в ръцете, без песента на камъните, без шетнята на чираците и майсторите?

И така, докато живеел в мъки и съмнения, пратил му валията хабер да се яви пред него. Явил се уста Пройко, пък валията му заръчал да вдигне онова кале, дето е на завоя на стария път. Калето било срещу разбойниците, дето тогава върлували по пътищата.

Израдвал се майстор Пройко — калето не било джамия.

За това кале, как било строено, в този край имало и песен. Строи го майсторът „с две хиляди млади чираци / с петстотин калфи учени“.

Яко станало калето, като канара. И много доволен бил валията, а моллата вече не проговарял да набива Пройко на кол.

А работата траяла три години. Три лета мучали воловете, докато мъкнели големите камъни по нанагорното в коли, на които задните колела са запрени със синджири. Трийсет кълчищени ризи скъсал майсторът, три торби напълнил с рязани работи.

А като се върнал дома да си почине, пак му се явил пророкът: „Пройко, Пройко...“ — рекъл тъжно. Само това. Друго не казал. Но такава милост имало в гласа му, та майсторът решил, че е осъден.

Тогава чак на някакъв събор двамата се намерили с бан Станимира — ктитора на местната църква. Харесали се майсторът и боляринът, взели много да се имат. Три села ги делили, но няма-няма, току единият ще иде да гостува на другия. Особено зимно време, като почнат свинските сватби.

А Пройко бил винаги някак си угрижен, та банът все го питал каква мъка има на душата си. Не изтраял майсторът, разказал му как му се явил самият пророк Илия.

— Това е поличба — казал старият бан. — Нещо ще трябва да направиш. Не курбан на светеца да принесеш, а с нещо трябва да се отличиш. Ще видим, ще помислим. Все ще има лек и за тебе. Какви грехове са простени, та твоите ли?

По едно време майстор Пройко сякъл камък от рида отсреща, дето се вижда с просто око. Пък боляринът, като имал път, току ще се отбие. Ще поседнат двамата на прясно отсечените бели камъни, ще си похортуват.

И от дума на дума разказал банът, че тук, на тази поляна, станала срещата между неговите, на бана, предци и турците. И тук тия, които не искали да се дадат, били посечени, а които се предали, заслужили си живота.

— Едно и също място — рекъл банът, — позор за едните, свещено място за другите. Ще рече, място двойствено: на славата и на позора.

Помни се как предалите се стоели на една страна и ръцете им не били вързани. И се помни как на другата страна имало само купчини

обезглавени трупове. Те били, едните и другите, от двете страни на една пътека. А пътеката била широка едвам един аршин. Но и това разстояние стига да отдели живота от смъртта.

И така. Поприказват си, поприказват си, пък банът се качи на коня, махне с ръка и тръгне с хората си. Пък Пройко остане с калфите си да кърти камъка от рида.

Молил се уста Пройко на пророка, както кърти камъка, да падне някоя скала да го затисне. Но не било.

А по икиндия, като оставел калфите на колибата, майстор Пройко, строител на джамии и синагоги, току се отдели и седне тука, дето е чешмата, на самата пътека, тази същата, която отделила някога живота от смъртта. „Пътека на кръвта!“ я наричали турците, защото и те помнели случая.

И веднъж, както си работели на рида, вадели камък, току иде старият бан и право при Пройко:

— Сънувах — рекъл — какво трябва да се направи и ще ти кажа.

И повел майстора за ръка.

— Тука — рекъл — има в земята скрит ручей, така ми каза пророк Илия, който ми се яви. И тая вода трябва да излезе на слънце. Тя е направена от сълзите на земята, които са неизброими. Трябва да стане голяма чешма с кръстове и виещи се доземи тополи. И от нея трябва да рукнат седем чучура. Те ще изплакват денем и нощем сълзите на убитите и нашите грехове с тебе.

Това трябва да направим, и то още сега с камъка, който си извадил от планината.

И тогава уста Пройко взел веднага една мотика и почнал да копае. На един аршин, колкото била широка пътеката на кръвта, излязла водата. Бистра и прозрачна като Христова сълза. Но студена, защото сълзите на земята са такива — студени.

И без някого да питат, се заловили веднага за работа. Банът не слязъл в селото до есента, докато не направили чешмата. И я направили висока, с високи чучури, от които водата, като пада, да плющи. А коритото го издълбали от як камък, водата да не го пробие. Над всеки чучур изрязали по един равнобедрен кръст, както е било в старо време, и по средата направил Пройко две тополи, които се привеждат една към друга. Встрани, отдясно, сложили надписа на бана.

Всички се чудели защо тези двамата направили такава хубава чешма на непотребно място. Друго е да я направят на царския път. Пък то тука! Нито керван ще мине да напои жадните коне и керванджии, нито пътници ще минат. От тази чешма пиели само воловарчета и разбойници и дълго време тя минавала за хайдутска. А двамата не казали никому, освен на синовете си, които пък казали на своите синове. Така се знае, че тази чешма мие велики грехове и юнашка кръв. Седем години трябвало да тече чешмата, за да се прости на двамата. На Пройко, дето правил джамии, а на бана Станимир, дето произхождал от тези, които не умрели.

Два века чешмата текла почти неизползувана. Не за полза на живите била тя строена, а като паметник на мъртвите, паметник, който има жив глас и знае да пее.

Това е чешмата на горкото оплакване. Казват, че отначало водата, като падала — стенела. И винаги след бури от чучурите се разнасяли особени звуци — почти като човешки гласове. Според някои били гласовете на предателите, молеци се за милост в ада.

Останало поверие, че при тая чешма е лесно да се умре и имало такива, които идвали тука да слагат край на живота си. Но тях ги погребвали от другата страна на пътеката, където били мъртвите, не за да ги отделят от живите, а за да ги отделят от спасилите се.

И понеже в края на краищата тази чешма станала по волята на пророк Илия, съградили тук братята манастир в негова чест. Манастирът е съграден откъм страната на тези, които не са се предали, страната на посечените. Така е право да бъде, макар манастир върху гробище да не се строи, защото манастирът е обител на живота, не на гибелта. И като копали за основите, намерили черепите на убитите и ги събрали в костницата.

Пътеката на кръвта оставили, ето тази, видиш ли я, и пазят да не минават по нея, да не стане повече от един аршин, защото толкова е разстоянието между живота и смъртта.

Разбира се, отдавна чешмата си шурти равномерно. Отдавна тя е измила с плача си сълзите и кръвта. Отдавна делата са простени. Пройко бил погребан някъде наблизо, а банът, който нямал деца, погребали в гроба на жена му.

Старецът погали челото си с ръка:

— Щастлив е, който не живее в смутно време. Защото смутните времена раждат смутни хора. А те пък заставят бъдещите времена да се дивят: какво е право и какво не е, как трябва да се живее и как трябва да се умира, хубав ли е лесният живот и лесен ли е хубавият? И често чешмите трябва да мият векове постъпките, делата на хората...

[1] Запазен е правописът на думите както на хартията. — Бел.кор.ел.изд. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.